

Inledning bokpresentation 2004-10-06

Tack till Hjalmarsson & Högberg, dagens kommentatorer och till alla som har varit med under produktionens gång.

Inledningsvis vill jag påpeka att den som vill fortsätta följa denna debatt – och andra – kan besöka munkhammar.org.

Jag vill också påpeka att detta är en bok av Johnny Munkhammar och inte ett policydokument från Svenskt Näringsliv.

Det känns mycket bra att det som började i våras med skrivande på en solig balkong i den grekiska övärlden nu har blivit en bok. Ser fram emot alla kommentarer och synpunkter!

- - - - -

Så till boken. Den syftar till att skapa klarhet. Fakta på bordet. Fler ska veta hur verkligheten ser ut. Bara en riktig bild av verkligheten ger en bra diskussion om framtiden. Alla länder har sina myter och det finns en bedövande enighet i Sverige om att inte släppa vår myt.

Det som de flesta är överens om att inte berätta är att den stora staten faller. Höga skatter och stora offentliga monopol är snart ett minne blott. Istället kommer ett samhälle med låga skatter och privat välfärd.

Tecknen på detta syns varje dag. Sverige gjorde en pensionsreform. Socialförsäkringarna ska utredas. I Tyskland finns reformprogrammet Agenda 2010. Alla EU-länder är med i Lissabonprocessen som innefattar avregleringar, konkurrens och skattesänkningar. Med mycket mer.

Dessa förändringar är bara början. Min bok visar varför det händer och vad som kommer istället. Det är en optimistisk skildring.

Vi valde S:t Göran och draken på framsidan och det är inte bara en förhoppning om hur det ska gå med stopplagen. Det är också en liknelse. S:t Göran i sagan besegrade draken och räddade prinsessan. Min bok berättar hur verkligheten faller den stora staten och befriar välfärden.

- - - - -

Låt oss se på bakgrunden. År 1950 var skattetrycket 20 procent. 1980 hade det höjts till 50 procent. Alla länder i västra Europa genomgick liknande utvecklingar. Staten växte dramatiskt som andel av samhället. Från höger till vänster var man relativt överens.

Det främsta argumentet var att bygga ut välfärdstjänsterna och ge medborgarna ökad ekonomisk trygghet. Således är idag ungefär 30 procent av de offentliga utgifterna välfärdstjänster och 40 procent transfereringar.

Men det fanns också andra skäl till den stora statens framväxt:

- Ett skäl är den dynamik som ligger i att politiker före val känner att de måste lova allt mer för att vinna; det blir en tävling om ökade utgifter.

- Ett annat skäl är alla kravmaskiner som vill få igenom just sina hjärtefrågor och summan blir en rejält större offentlig sfär.

- Ett tredje skäl var att många i väst vid den tiden imponerades av planekonomin och trodde att centralisering av resurser under ett monopol var bästa sättet att utnyttja dem effektivt.

Visst blev socialförsäkringarna generösa. Och visst byggdes offentliga monopol ut. Men den stora staten var inte främst lösningen utan problemet:

1. Mycket höga skatter har lett till lägre tillväxt. Västeuropas eftersläpning är uppenbar. Om detta råder bred enighet. Höga skatter på tobak ska leda till mindre rökning och vi har höga skatter på allt, inklusive företagande och arbete. Mindre totala resurser = mindre välfärd.

2. Höga skatter och generösa bidrag har lett till att få kan leva på sin inkomst. Av vår befolkning på nio miljoner går tre miljoner till jobbet en vanlig arbetsdag. Över 60 procent av de vuxna är beroende av det offentliga för sin försörjning.

3. Skatterna går in i en offentlig organisation som inte kan leverera. Monopolen slösar resurser – samma period som antalet läkare, sjuksköterskor och undersköterskor mer än fördubblades minskade antalet vårdplatser från 136 000 till 29 000. Precis som planekonomin i öst skapade brödköer har vi skapat vårdköer. Och monopolen bränner ut sin personal.

Detta är inte tillfälligheter. Problemen orsakas av modellen självt. Betänk bara hur det kan komma sig att vi i ett och samma land ser hur miljarder läggs på att bättre kunna skicka bilder via mobiltelefon och att cancersjuka inte får vård. Det ena är privata företag i fri konkurrens, det andra offentliga monopol.

De senaste decennierna har problemen förvärrats. I media rapporteras om det ena tragiska exemplet efter det andra.

Axel Oxenstierna sägs ha sagt vid ett tillfälle på sin tid något i stil med att ”vi måste ändra oss och byta kurs, för jag begriper nu bättre än jag gjorde förut”. Och visst har förändringar på marginalen skett, men i huvudsak är modellen, den stora staten, intakt. Dagens politiker, från höger till vänster, har svårt att föreslå en ny väg.

Skillnaderna i svensk politik ter sig minimala. Igår presenterade de borgerliga sina alternativa budgetförslag. I Moderaternas Sverige spenderar staten år 2007 932 miljarder. I regeringens Sverige år 2007 spenderar staten 933 miljarder. Den stora staten förutsätts bestå.

- - - - -

Men nu kommer fem stormvindar som fäller den instabila kolossen. Utvecklingar, klart beskrivna i objektiva fakta, kommer att fälla den stora staten.

1. Tjänster blir hela tiden dyrare jämfört med varor. Varor: för 100 år sedan kunde en person blanda 3000 ton cement om året, idag kan 30 000 ton blandas. Tjänster: den lärare som undervisade 30 elever då undervisar inte 300 idag. Mindre av allt arbete går

till varor, mer till tjänster. Det främjar välståndet, men innebär att tjänster utgör en större del av samhället. De blir jämförelsevis dyrare. Och välfärd är tjänster! Ska vi betala allt mer och dyrare tjänster via skatten krävs ständigt höjd skatt. Enligt kommunförbundet ca 40 kr 2015 och sedan går den upp mot 70. Höjs inte skatten blir välfärden sämre. Och skatterna slutade höjas 1980, de kunde inte höjas mer. Alltså blir välfärden sämre och endast privat finansiering kan ge mer resurser till välfärd.

2. Efterfrågan på välfärdstjänster ökar. När ekonomin växer och vi får råd med en DVD-spelare, en semesterresa och nya kläder vill vi också ha bättre välfärd. Faktum är att det är vad vi allra mest vill ha. Den som får ökad inkomst med 100 kr vill lägga 160 kr extra på bättre vård. Exempel: USA är ett rikare land, vilket betyder att de behöver lägga mindre på basala behov och har mer över för annat. 64 % av en genomsnittlig persons konsumtion går till välfärd i USA. I Sverige är siffran 36 %. Varför? För att vi har haft lägre tillväxt och för att vi kräver att välfärden ska vara finansierad via skatten. Då ransoneras den på låg nivå. Mellan 1970 och 2000 ökade den offentliga konsumtionen med 80 procent. Tror någon att vi, också mot bakgrund av att vi lever allt längre, nöjer oss med att inte öka resurserna till välfärd i framtiden?
3. Allt färre försörjer allt fler. År 1970 försörjde varje person i det privata näringslivet sig själv och 0,8 personer till i offentliga system. År 2000 var det 1,5 personer till. Nu lever vi allt längre, vilket är utmärkt. Men systemen måste anpassas. När pensionsåldern 65 år infördes var medellivslängden 55 år. Idag är den faktiska pensionsåldern 58 år och vi lever tills vi är 80. Samtidigt föds allt färre och börjar arbeta allt senare. En genomsnittlig svensk arbetar 8 % av livet. Bördan på dem som arbetar blir alltså tyngre. Även om vi kan producera mer per person så sätter detta systemen under stor press.
4. Pressen nedåt på skatterna ökar snabbt. Den internationella konkurrensen om företag och jobb hårdnar. Höga skatter har alltid hämmat produktion. Tänk på exemplet att du ska klippa gräset åt grannen. Han kan tänka sig att betala 300 kr och du vill göra det för 250 – ni kommer överens, båda blir nöjda. Men om någon – staten – ska dra 25 procent i skatt, då blir bara 225 kr kvar och arbetet sker inte. Ju högre skatter, desto större effekt. Idag ser vi hur allt större delar av världen har kapacitet att producera till hög kvalitet. Men de har avsevärt lägre kostnader än västra Europa. Detta gäller både Asien och östra Europa. Tillväxten exploderar där. Allt mer produktion flyttar dit och med den jobben och grunden för välfärden. Våra höga skatter är en nackdel och som gör att vi riskerar tvingas konkurrera om låglönejobb. I denna nya värld med hög rörlighet är höga skatter svåra att ha; se på alkoholskatten. Alltså pressas de nedåt.
5. Samhället blir mer heterogent. ”Demos” i ”demokrati” är mindre enhetligt. Grunden för landets styrelse är människor som är allt mer olika. Färre är med i partier, kyrkan, fackföreningar, gör värnplikten, ser på samma tv-kanal och går i samma skolor och föds inom landet. Vi är inte med i sammanhang som gör oss lika, ger oss likadana värderingar och livsmönster. Istället ökar utlandsstudier, antal tv-kanaler, invandring, utlandssemestrar, intryck via Internet och så vidare. Ofta har vi mer gemensamt med personer i andra världsdelar. Hur påverkar detta den stora staten? Jo, per definition innebär den att staten tar hand om en stor del av resurserna och skapar likadana lösningar för medborgarna. Men när människor är olika saknar det legitimitet. I forskning ser man också att heterogena länder har mindre ekonomisk omfördelning.

Det här är verkligheten. Det är vad vi har att förhålla oss till. Samtidigt som tjänster blir dyrare och efterfrågan på välfärd ökar, kan det offentliga leverera allt mindre och skatterna pressas nedåt.

Statsminister Göran Persson ger ibland intryck av att ha förstått. På socialdemokraternas extrakongress i mars argumenterade han för att ”vi ska vara lojala mot målen, men trolösa mot medlen”. Medlet – den stora staten – är inget att hålla fast vid.

Idag har vi således ett gap mellan den välfärd och trygghet som finns och den som medborgarna vill ha och behöver. Socialstyrelsens generaldirektör Kjell Asplund har sagt att ”Det börjar bli ett ganska stort gap mellan vad det offentliga kan ta på sig och vad folk önskar sig.”

Gapet fylls inte av effektiviseringar, prioriteringar, extra offentliga pengar till kommunerna och konkurrensutsättning på marginalen. Lars Isaksson och Ilmar Reepalu från Landstingsförbundet och Kommunförbundet har sagt att: ”De kraftfulla sparåtgärder som kommuner och landsting vidtar räcker inte för att klara de behov och förväntningar som medborgarna har.”

Så vad händer? Vad fyller gapet?

Svar: Privata lösningar. Över två miljoner svenskar har privata pensionsförsäkringar. Cirka 200 000 har privata sjukvårdsförsäkringar. Och de kommer att bli fler; enligt en undersökning av AMF Pension tror bara en av tio att staten kommer att hålla sina löften om pensionerna.

De här människorna betalar själva för en hel del av sin välfärd och trygghet. De litar inte på det offentliga. För en hundralapp eller två i månaden får de utmärkt vård utan väntan. Varför ska de både betala höga skatter till det offentliga som inte ger dem något och betala välfärden privat?

De är redan en mycket viktig väljargrupp. Snabbt blir de fler – trots försök att hindra privata lösningar. De kommer att vilja ha mer kvar efter skatt så de kan betala mer till privata lösningar. Med tiden kommer partier att vilja tillgodose deras önskemål. Då ökar hastigheten i den stora statens fall.

Det offentliga – både välfärdstjänster och socialförsäkringar – kommer att dras ned till ett mer grundläggande utbud. Lister som i Östergötland på vad det offentliga gör och inte kommer att vara standard, fast kortare. Pensionsåldern kanske avskaffas. Ersättningsnivåerna i socialförsäkringarna kanske landar på högst 50 procent av inkomsten.

Det innebär för det första att det offentliga främst fokuserar på dem som inte själva kan betala sina välfärdstjänster. Rimligen räcker då även mindre offentliga medel längre till dem. Vi övriga, som kan ta ansvar för vår välfärd, får köpa den välfärd vi vill ha. Eftersom det offentliga minskar rejält sänks också skatterna så fler får råd att köpa välfärd.

Med låga nivåer i socialförsäkringarna kommer diskussioner på arbetsmarknaden att föras om privata tillägg. Utöver det kommer individuella lösningar att kunna köpas. Precis så har redan statsministern skissat på det.

I detta samhälle blir mycket bättre:

- Vi får betydligt mer valfrihet. Försäkringsbolagen konkurrerar om att erbjuda en väldig mängd lösningar till bra priser.
- Många kan starta eget inom vård, omsorg, skola. En ny tjänstesektor växer fram. Ny kreativitet frigörs.
- De sjuka, de som går i skolan, de som behöver omsorg blir inte längre besvärliga kostnader i ett offentligt maskineri. Istället blir vi intäkter som de gör allt för att behålla.
- Lägre skatter leder till högre tillväxt. Fler företag kan gå bra och få råd att anställa. Fler företag vill flytta hit.
- De totala resurserna till välfärd kan öka. Det finns inga hinder för hur mycket vi privat kan lägga, bara på hur höga skatterna kan bli.

- - - - -

Joakim Palme påpekade under politikerveckan i Visby i somras att vi måste upplösa det mentala likhetstecknet mellan välfärd och offentlig välfärd. Gör vi det så öppnas helt nya möjligheter. Då ser vi det nya klarare.

Nu är det hög tid för diskussion. Allt är naturligtvis inte förutbestämt. Vi kan påverka på vilket sätt det nya ska komma fram. Men undviker politikerna diskussionen och bara kör på så riskerar de mest likna orkestern på Titanics däck som spelade tills vattnet forsade fram.

Tack!